

19492

Landsmåls- och Folkminnesarkivet
Uppsala

SMÅLAND

V. Torsås

12/8 1948

Nilsson, Alma, 1948

Svar på ULMA:s frågelista M 82 Matordning
och bordsseder

101 bl.4:o

19492

KOP

Inskannat 2017-05/El

Svar på Landsmålsarkivets pågeläto
M. 82.

Matordning och bordreder.

Från V. Torsås socken Småland.

Upplysnare Alma Nilsson född 1875 i
Skatelövs socken, moderförsamling till
V. Torsås, på grund av vissa omständig-
heter sänder min barn. Och senare, kan
jag nu vittas mycket där, hos min mor-
moder, bondkötter i Gunnarås V. Tors-
ås samt andra nära släktingar.

Sagerman är jag till stor del själv,
särskilt tiden mellan 1880 och fram
till skilskiftet. Vad som här berättas
tidigare är, har jag direkt hört av min
moder född 1834 och min mormoder
född 1803, begge i Hårleunda försam-

ling — liuhörande samma partor at
son Skatelöv och V. Torsås. Större delen av
sin levnad tillbringade begge sagermännen
i V. Torsås.

Matordning och bordreder.

I. Matordning.

1. Beteckning för måltid: Mål, mat-
days (days för att äta.) T.ex. nu ä de
matdays.

2. Ex. fångpoder, detta menades ej som
någon dålig måltid men väl som nå-
gon dags skrymmande brök fullnad
riktigt dock snart nog slank ät nåder
och man blev fort hungrig igen. T.ex.
lite nye-på-rä (färik potatis) och hotet

3. smäfilik. At man dees, retan en bröds
bit och sedan drack bara vann men
lite törrt kröse-ma-sypa, so ble en
trots brukfymanaden snar-at sätten
[Wulten = [älter, idjännigen].]

3. Mat-a-dags — för kväusmaten
sade man ofta igröt-a-dags, eme-
dan denna måltid, so god som uti
betod av nånn slars igröt, m^o sypa.
te. = gröta-sypa.

2. En vargamål eller en räv-a-mål,
det var en stormål, som äts av en hung-
rig person, och som betod av kraftig och
även god mat, som den hungrige äree-
rarkets med, = på samma sätt som
vargen eller räven hiemat en lamma-
bagge eller en fit-ä täppe-tauke
(tulpp) och förtärt på en gång.

4 Etü brakmål = när någon hungrig eller
lysten = lösten pers on ät så på : så
han fick spy (kräkas) ella ble illa-
må-a-neis och således ingen nytta ha-
de av maten. Etü annat slags brak-
mål var när någon ät på tosenga-
vis för mycke. Sådana personer
skälades (kauades) för matbrak, di-
könne seta (iitua) ä belg (belga) i sej, en
fa-a-li (fartig) hop-a, må mat.

Det berättas om en storätare från den-
na ort, vilken nästan jemt klagade
över sin dåliga matlut, och då
hustrun gjorde honom uppmärksam på
att han verkligen hade ätit mycket
välling till middan, svarade han
: "ja. Då lella kannepatet, frunt eü
fa cäng-a, va va lä må lä, ä ett
brö-stöcke som hätta (häfte) ä fära-

bo-dö-än (får-a-bens dörr), va va då
 ma då? (Obs! Dörren till fårens bod
 (=hus) var oftast försedd med en mindre
 lucka, som fåren släpptes ut och ing idjö-
men. Får, ha en oväntad förmåga att tränga
 sig igenom små kål: naturligtvis fanns
 det en dö-å (dörr) också, för folk att gå igenom
 men den sprack, tjå-tige, gäbben: måjnte
 (kente) ju luckan.

4. Tid mellan fåre måltider = måla-bäfte
Målabete (bete (= stunden) t.ex. en långt
bete, ella en liljet betet. Måla-betet var gån-
 ska tänj-bart en ordpräg. lydde: "Då å
medda må mo-å well, å kväa-å må Gu
well. Om då lusa betet, sådes ofta på
 skämt: åu den ella den, fick vänta seå
lusa bäfte-bete, d. v. s. länge, det kunde också
 betyda åu den väntade: kom aldri.

Mellan-mål = melle-mål, äts mellan måltider-
 na om di som ble sälte-na-sältena (Walttra)

ULMA 19492. Alma Nilsson. 1948
 SMÅL. V. TORSÅS
 Fgl. M 82

a. inte rådde må ä vän te mat-a-dags.
Barn, bad ofta om melle-mard. Ja då så ä
då va en resat-ve-rad-ä (vaken och duktig)
husmor, så kanske hong läu-e va, ä dje
nä memmal, utan lötte: ä di känne vän-
ta te nä mäl-tid) så fanns då ba-an ä
andra hera-källring-a (håvorna pojkar)
som skaffade se en s.k. klake-smörgås
= di fänt på ä klaka (klaga) på nänn ä (av)
hine (di andre) särke-men, ella drängen ella
hächen som helt, så fenge di en s.k. kla-
ke smörgås, men ack-a-na-me (utrop)
va hine (di andre) sen drev-e (drev) spit akel
må dän, om däj-ra (deras) klake-gans.
så då hände att di säenade (fick den
i vrang strypen [luft-strypen]). ja si ess
nänn meis-änte (meisannulle) enn maten,
så flek enn den i vranng-strypen.

b. ja.

i en vanlig bondgård,

7.

hos en mät så när vähergad smed eller annan hantverkare hade man oftast levt ända om äldes men i de turen talas fattiga hemmen där man levde på Guds förrys — där äts när man fick tag i mat, och då gjorde man som ordpråket lydde: "vi äten å drucken när vi han — sen på vi tō-a-ka. Så sent som på 1880 talet minns jag själv hur stråande stora fattigdomen var, inte bara bland tiggare och sprukingar utan bland vanligt hederligt arbetsfolk. Folket vaknade om morgonen utan en matbit eller ett öre i kuret. Då kunde det ej bli tankar på några regelbundna mat, utan man åt sedan maten hemmit anknappas. Detta skedde på olika sätt. Om handelsbod uppsöktes, och här fick man borge en dosa smus åt familjeförsörjaren — den fäerige arbetaren så att han

ULMA 19492. Alma Nilsson 1948
SMÅL. V. TORSÅS
Fol. M 82

8
1
He som en menska, a° sen känne gå te
en bonne a° tas må nånn slats före,
t. ex. dikesrensning, glå-hackning (fytlig
odling) ella färrna-ke-s-hogpöring
(bedek mättes i famn = 3 alning), a° sen
köme då bonnen lemna en klappa såd
i förskåu för arbetet, samt — i läita fau-
läna den fattis stacken en päre, te a°
ta sä-en i; så känne han sen gå te
kvans (kvärnen) må-an han va ute,
a° bar ju den lille sä-a-pären
på röggen, fram a° te bakes. Vä dä
en snäu-a snora: så hade han ljut
hanen lite rdmjölk-a-pankak a° en
skiva brö, ella rent a° en smörgås,
fö han begrep ju ä han va sätten.

Under tiden medan mannen var te
kvans-ans (said kvärnen) hade han kvärning
o att ute a° länt en kalv-a kaka brö
i henna-stu-an, ella hos nånn habbo

ULMA 19492. Alma Nilsson 1948

SMÅL. V. TORSÅS

Fog. M 82

9. (närboende) som hade nysens (nys) bakt,
fanns sen möjligen lite sura kokta krö-
sen så kokte hong nänn-slans syra, atå
dämme (dusa) å ga ba-a-nen, te krö-et san
hong länt, ella kanke hong kokte lite korn-
kaffe som dracks utan socker. socker var
en låde dyr och odryg vara, so det var
precis ingen ov anlig förete- else atå då
trät (tröt = tog skit). En 18 årig arbetar dötter
sielken bodde under Åkes gård. 1. i Ås-
ås — den gården ågdes av min mor
och morbror, so jeg nitades kycke då —
berättade för mi atå nå sockret var slut
i henna (hennes) hem, brukte henna mo-
å (hennes mor) å drecks kaffe på en vit-å
(vit) glas- knapp. Naturligt vis var inte
heller kaffet äkta, utan antingen Stenk-
å (ssenk) spannemål eller också Cikoria,
vilket köptes i affärerna och var en hinn
ersättnings medel. En ord pråk lydde

ULMA 19492. Alma Nilsson. 1948

SMÅL. V. TORSÅS

Fogd. M 82

10.
:" då ä tron som gör - att (det) och det var
värl tron som upplynde sökersmaken
här. En stor bok kunde skrivas om hur
många olika sätt fattigt folk fick mat
från det ena målet till det andra. Detta
gäller nu inte bara tiggare, som sprang
går-a mellan (mellan gårdarna) och fick
ju oftast lite här och lite där, utan detta
gäller stora mängder av arbetslöshet,
särskilt de som sysslade med lite av
varje och inte hade nått helt ämt örke.

Vårt var det om ant-ra-na, då va,
då ongt om arbete. Ble då bara vär,
så för di åt Thåne (det landet Gösen)
ä håckade sökä-bet-ä, eller te Lomma
tegelbruk, eller måntäns på bren-arbe-
te; den fäite liu behövede di köpa lite
klädn = ett par knoukinnshexor, trä-
toppor, ä lite då angeläjnanta, men
sen så fo-ät di va mehuka te, så

ULMA 19492. Alma Nilsson. 1948
SMÅL. V. TORSÅS
Fogd. M 82

skickade di hem på 5, å 10 krona, å
ändå mer. På banan (järnvägen) tjänte
di ännan te penntan (15) daler om da-er
= 2 kr. 50 öre. sd då för ilog ju bra, för
di som va ak-ti-va (=persamma) och
ontänkisamma om sju, och sju hemis)

Men på hösten kom, för di hem och då
höjande med samma arbetslösheten
ty nu behövde bönderna dem icke.

Om dessa kan man säga att di ät-te
nå di hade, å då va inga redi-a (riktiga)
= helt ända klockslag som maten server-
rades på.

Gammalt folk va ju inte heller — kan-
ske på någa med måltiderna di hökte
— i liänts fan upp en lär mjölk, å
hådde öns den kalle mjölkgröten,
på i jäf-tes (i går apse = aptar) detta va
ju lent, å god, för lann-a-lösa som
ju ana gamla va.

ULMA 19492. Alma Nilsson. 1948
SMÅL. V. TORSÅS
Fol. M 82

Under nödår, var det ju ett värre.
Min mormor född 1803. har berättat
att under hungersnöd brukade en del
människor koka ask-lut och som
kann dricka av denna, i små doser, då
skumpnade tarmarna i kop och blev
smalare av detta och fördrades såle-
des ej så stora mängder föda innan de
kände mättnad.

7. Hos bönderna eller den befolkning som
icke voro så skräu-fattiga steg man
enligt min moders berättelse på
1860-70 talen upp vid 4-5 tiden om
morgnarna — när man ej skulle
aftebräka, eller slå gräs medan daggen
låg kvar, så såd. innan det började
blåsa, drö o' ta till marken/markma-
denjella far åt stasen, slakta, eller
dylikt, för då måste man opp långt

ULMA 19492. Alma Nilsson. 1948
SMÅL. V. TORSÅS
Fol. N 82

13. tidigare, men — som sagt var i van-
liga fall. Då bankades ingen en
djeck ut hornkaffe å gan smån kake.
sö käs (kaki-sökers) bitar samt vant grout
bröd. Sedan mellan 8-9. juu
äts da vå (dagvar). Denna lutad oftat
av stuvade potatis, å entingen små-
seu (Märgårds = Karlshamns seu) eller
en ynkel liten fläsk bit som äts
spreke (spicket), å sen sur - å myöck,
eva us då va bra kant — lite
öl ost (= myöck och dricka uppköft tussam-
mans och som här vid alltid skär sig,
så° det bildade utklempas i.)

Eller körn - å myöck eller kantke mat-
dricka, s. k. hier det seita toqs (vid
brygden och som ju var tjunt, tömt
å° skraet, å ljunt.

Da då här ute, så° skälle då känna
hända åu då wanka - des (hjäds på.)

14.
kaurkiäl i stället för mjölk. Som härda
bröd-känter hade brä-tets, i lanan
stora het, i drecka = smet, eller enebärs
dricka, små pomeranska slä; hade hänt
öns. Doppa av skremmjölk, kökenjöl
och lite fläsk-flöt, kenne förekom-
ma menut 3 delar i He-kan å va aucti-
lika nätkommet. Ie doppat lyttis
ut ^{1/2} en lertavell, lika knöna små
korn-a-bitar eller stekta fläsk-bitar
som då va folk te, he mattavlan.

Mjölk-välling va en gummän
darr-ra-mäls-sätt, till denna fick
man en saet ieu, uppskuren i lika
möna bitar som då va folk te, som
skäve äta. I slättern ella (u-än
skördes) kanske man rent av fick
tjock-vall (skremmarla) å mös
10^a brö å spe-ke-fläsk, men då
kenne också hända att då vankades

Salt- & jär-välling som lämnats
 på middagen i går, ä nu värmts, uppf.
ä sen en liten braskig köttslanssa till
 denna, då gjores inte stor- & ska-e
 (skada) på småten. (men ät obetydligt).

Jär-bröd, ä lite stekt, ellers ett fläk,
 var också en vanlig därra-måls-
rät. Se för övrigt alla dessa rätter
 i repple öning över lista M 81.

Äpp-stekt- & potatis-gröt, ä må
mos (svrt kröse-må-mos) ä mjöl, var
 en lätt-äten och gerna sedd därra-
måls-rät. Kall- & gröt, ä mjöl,
dudde/dugde) också. = (kallmjölgröt)

Middag, vanligen kl 12 eller som
 ordspråket sa när mor var. Huvud-
 rätten vid så gott som de flesta middagar
 var jär, kött med skalen på. Hade
 man en på fläk, eller kö-av, te dessa

16
Så var då självklart att en fick saet
seu = storien, till middag och som sås
till denna: antingen krösha-mos o lite
mjölk, ella också enbart mjölk med
måga saetkorn i. Sen nämner
syra, vilket utå vilka skogsbär eller
nämna torkade äpple - och trä-pärra
- bita (= pärra: som växer på träd = pärran)

En annan dag fick man stekt fläsk
o doppa (sås) till potatisen. Tungomas
serverades o armt till potatis, när man
ko hade kalvat och kalven slaktats,
hade flera kor kalvat samtidigt och
man hade goda om råmjölk. Fick man
kalvort antingen varen = nykolt med
kau-o mjölk, eller också kau-o kalv-
ort med offkolt-a mjölk te. Då var
ju så hjärtans god, så lå va inte
vetet. Obs! Det var endast de god-
d o mer än en ko kalvade samtidigt

ULMA 19492. Alma Nilsson. 1948
SMÅL. V. TORSÅS
Fol. M 82

17.
Som man hade rätte (röd) tju, gö äta
halv ost — nicken kokats i en kruka
i vattenbad — hade man råmjölken
efter bara en kv. så räckte den ej
tju halv ost, utan blev då tju pannkakor
som äts tju mer aftan = mer-afteu = (mat-
svarade mættid tju vårt kaffe =
em. kaffe. De fluta voro förtjunta i
sådan-å pannkak, å den kunde
smaka utmärkt, om den var lanom
här-å (hård) men en del moror provade
inte mjölken tju räckligt, utan den
var för stark, då ble pann-kakan: så-
som en dräng en gång sade: så hå-rå
så em känne stå strelle om den.
(Thå trell-e = var en lek som utfö-
des av pojkar och var lika populär
som nutidens fotboll.)

Vintertiden fick man smint en
dag i neckan mennslas kokusmat

ULMA 19492. Alma Nilsson. 1948

SMÅL. V. TORSÅS

F. M. 82

18
t ex örta-välling eller potatisvälling,
på sajt kåu eller fläsk (oftast hem).

Vanligt är att äta varm eller kall
som ersamma åt till middag.

Rot-a-mos = kål-rot-a-stönje fick
man ihland, det var en eritöckt-å
rätt, den kantes också för gäbba-stönje.

Sedan de färiska bondbövern a
blivet färdiga fram i böryan en augu-
sti, koktes börevälling i mjölk. och
äts utan för räu med männslas
sajt säjel te, vad helt man hade
t. ex glöva-a-itekt-å korv, me ittä
bann (iterband) men då kåu-a ju
da° våu kåu nödfans-stakt, för
ella hade enn inga iter-bann
da°, men glöva-itekt-å (glöd-dekt)
små säll (blekinges säll) ella männ
slas perk dudde (dugde) onä (med)

ULMA 19492 Alma Nilsson. 1948

SMÅL. V. TORSÅS

Fol. M 82

a' då hände ju ibland att en hade
bar-as-ölsbarnsöl eller köke-gängs-
gelle a' därför skaffade en gammal
 s.k. gämnastacka eller ett bagga-
lamm, a' då ble då ju lite färkt,
 sa' en fick nånn-slans sälta, attä
 detta, eller kanske smala-korn (av
 färdarmen.) ja i en benma-gård
 fanns ju alltid mat — värre va
 då fö' di fatti stack-re-na, fö' då
 fanns ju inga-na (pengenting) a' köpa
 på landsbygdens, säu om di hade
peng-aj (kö) och chakteri affärer bona
 helt ohända på landsbygdens.
 Detⁿ enda äta-ners (mat) bara, som
 fanns hos handlar var amerikanskt
 slakt och salt stor sill. = (1880-1890 talen.)
 Mycket var alltid blå och dåligt.
 då den stäu upplagen i flera dar
 för att urskyja grädden till smör

ULMA 19492. Alma Nilsson 1948
 SMÅL. V. TORSÅS
 Fögl. M 82

Ja mjölk! Men ju ändå den vanliga
ste sypan (eftersätten vid middagen.)

Meraplan serverades oftast kl 5
och bestod av — i alla
lärtta fall — en grov, tunnstjock,
smörgås — över hela den runda
tjocka brödkakan samt mätt dricka
eller surmjölk här till. Den som inte
hade kanske nått smö-ä, har en
liten tänn-ä ost-a-skiva i stället,
och månna vore de västärnda kiltö-
rier om drängar som trodde sig vint
sy-na, nå di lente såg smöret, men
som sen ble gl-a-k, nå di fick sin
syra idjåjn, ä känne si själva
köke-spöran djåmen ost-a-skivan.

Råmjölkia-paithak må bröd, äts
gerna till meraplan, ma morot-a-
pannkak, stärkelse-pannkak o. d. l.

87.
Merap-tan äts oftast ute på den
plats man arbetade (av arbetafolket).
Man hade ju gård om barn i de
fleita hemmen och kunde skicka
i väj där små merap-tan = merap-
tan. Vid middagen var då lite
varre å bä-å (buda) folket) som då
skulle hem, — ja, där man ingen
hade å (å) skicka. På smågårdarna
där de ingen välling-klöcka hade
som kallade hem folket med ritt
:" Blå välling ser sin, små dräng-
ar kom hert, kan hem, brukade
man knyts en rit-å lase (trasa)
på själva klumpen på brännns
ringen = (rinden) = vägen, å sen vinga
veirda = (väga) mer spannen (den
autid fartsatta brännns-spannen av
trå och låta denna stå full av vann
mere i brännnen så kom ju klänren

ULMA 19492. Alma Nilsson. 1948

SMÅL. V. TORSÅS

Fgl. M 82

28 omä den lilla lasen (tråsen) rått äpp
i lofta, a' syntes bort till den
akä (äker) som folket arbetade på, d'
da' Weste di au: nu ä' då onata-
dags. Au bära ut kaffe till mer-
attan förekom ej förr än efter cehel-
skiftet. En och annan köpte dock
kornkaffe redan på 1870 talet, em-
em, men det var när man åt hem-
ma och då var det oftast bara
en brödkäva. Docki var det ingen
särskild lag på någon småtid.

Olika moror lagade olika smaki-
lig mat. Det såg också ut som
om samliga slakter vor mälare
än andra. Det fanns de som var
s. k. drem-mälare (inte begreps- bättre)

ä' sen eu annat slag som kautes
[fit-mälare = småaktigt mälare.]

Kvällsmat äts (på reektällen) strax
 efter kl 8, och bestod nästan alltid av
nånn slars gröt med gröta-sypa
 = gröt-a-väta. På många ställe
 arbetades ute på akrena tes solen
 gick ner, ä då åt man efter arbetets
 slut. Bjuddes (bjöds) nånting (någonin)
 annat än endast gröt och mjöl, till kvälls-
mat så sattes då fram en halv-ä stö-
 sel, som den som ville fick sjelv-ä skära
ä (av) se en liten bit, ä sen bröd fört äs.

Ändast i en tåka fall äts kvälls-
mat så rent, som den här i frågelistan
 angivna tiden. Önn enan på samma
 ställe äts så där rent, så berodde detta
 på att det var på förmiddern när dagar-
na voro så korta och snåmmen ej hade
 kommit i gång med något kvälls-görel-
ytan hellre steg upp mycket tidigt och
höjade tröskan eller också skulle ut

99

Manfolken sone / sou / då vaulisen ut
par, tre timmar på påskvällen medan
de väntade på gröten.

ULMA 19492. Alma Nilsson. 1948

SMÅL. V. TORSÅS

Fot. M 82

9/45

7. Sjunde prägan

Under husbehovsbränninen d. o. s.
fram till 1854 brukte prägan för öfvertrök-
arna oftast kaka av en stor ryp brännin
och en kliva grovt bröd. De av kvinnorna
vissa deltog i trökningen men som ej töls
om att ta rypen enbart, lutade lite på
glaset och hällde så bränninet i fina stru-
lor öfver brödet så att det blev djö-men-
drängt (genomdränkt) av brännin, äta sen
skivan som vi äta smörgås. De av
kvinnorna som inte vådde må å äta så
håra-na (hår) niu i mått, läppjade mer eller
mindre för rypen samt gömde brötkien an
i låmmen, å brät ut en bit teliker, å
stappade i vånmen må di kände se makka
Ost å brö å brännin räknades
må där läta som vänn-sting (mågon sin)

ULMA 19492. Alma Nilsson. 1948
SMÅL. V. TORSÅS
Fol. M 82

fanns te prokåst men hå mörna ha-
de rätte (räd tju) med dyligt, förretet
var dusa tre saker djellels mat.

Längre fram i tiden d. v. s. fram på 1860-
1870 talen fängades — om hörtana måen
små-sih i hån åsnen o' den va ju så
hyttans go- o' å bra, te o' åla hall-
antingen hån va glöv- a- stekt- o' glöd-
stekt) uå stekt- o', men sen krät (trät)
den i hån men san väl va blev Carls-
hamns Skislands jarnvåg färdig (prokåst
uis) 1872 o' då gödi då lät o' köpa små-
sju (Blekens sju) som sändes ut fr Carls-
hamns tju de låda järnvägs stationer som låg
inån Torsås vid trälta söken.

Spysåglarna (spe påglarna) kaute också
tö- jet (tåget) för Sivmagöken.
Ja om användes snö- ullen på samma
såu som tidigare den förvurna siken.

Dav-ra-mål=dav-å (dagvar) äts i van-
liga fall mid 9 tiden fm. Denne måltid
ändrades dock ofta efter det arbete man hade
fö kämn. Ja menniskans måltider
ansägs inte så viktiga som det arbete
han måste utföra. Skulle man t.ex. efter
olleträningarna ut på skogsarbete ät man
helst davramål så fort det blev halvda-
v-å hav-da-v-å (halv-dager) för så komma
ut å ta i hop må kogg-a net ella kör-a
net så betja (betida) som enn va menniska
te. Å lika vå-ät känne då va må
skju-än (i skörden) ella slättern.

8. Sommar och vinterkorten stände
sig ju av naturliga skäl ganska olika.
I regel slaktades få, och sin-a slakt
(Slakt-a-slakt) om ätte hört, å då fedt
enn ju bå paet, köar, å mömma ga-a

Sö-jel-hita, te ä koka kokiesmat på, men
aftart va då myt (out) an mjölk ä
smö-ä, dan: nå fö-na stö ingl, ä
levde på hornhäm ä lite starr-hö.

På säm-onan däremot va dö myt
om Säjel-Söjel men bätt-ä (bättre) om mjölk
dö fick man _____ i bäta pa något smör
och ost. samt arfvalsprodukterna vid
deras häre dring varför man fick lättare
och lämpligare mat dö. Vidare blev ju den
mera mjölkens ej så hemkit berk-ä, ty
om fick den syra, portare, än under den
kallare ärs-tiden. På Lördagarna
ljöd moran ofta på ljock-valle (skrivvaul)
eller sting-hakor av vanslan: Se uppt.
här om i Fragelåta M 81.

7 de kvargnare hemmen hade
man möjligen lite lättare mat om (på)
hull-da-a-na men fint bröd harktes

ULMA 19492. Alma Nilsson. 1948
SMÅL. V. TORSÅS
Fol. M 82

abri, utan te jrel, ä' möjliqen en eller annan
höcti (högtid) äisä ae gille. — pörlars
Men fick man nämris en fin brödkäva
ansägs detta som något alldeles utam-
ordentligt, fastän detta bröd liknade ej
mycket det fina bröd vi använde nu 1948.

Trjålet hade prämpä 1880-1890 taten
aft art sävats (riktats) hemma — från
det grova trjålet och så värt fin-ä
säv (sikt) hade ingen rätt (röd) till ä' ha,
varför endast de större sä-jä-vä (sä-gor-
na) blev tillvä-a (koar) i sä-än (sikten)
Men del-a-na-me (ask! ask! fö' mig)
va dä va ka-at ra-at = (part) ä' fö'
ljre på feint bröd. Va dä en sämman
ta' en hade gä' en välle (vassel) så
to en ju dä, te dä-jen-spa (deg-spä)
ä' dä ble ju bä. Wii (wii) ä' gä' uti
dä, — bä sen kanske dreka-gäst

ULMA 19492. Alma Nilsson. 1948
SMÅL. V. TORSÅS
Fögl. M. 82

i stället för sur-deg ja. Tänk-a-na-
me (= tänk iiken glä-le för mej) a (au)
 för dje (ge) ba-a-nen lite / fint
 bröd. Ordet fint bröd änd-
 rades av mängen till fint-a-bröd detta
 var liksom ett smeknamn på det fina
 goda brödet — ja man säte verkligen
 värde på maten för i vä-an (världen)
 = obetänd, längesedan förfluten tid,
 här anses dock 1880-1890-talen och tidli-
 gare — förtås. Barn kunde bli
 så förtjunta och — stolta, önska au ^{de} fint-
fint-a-bröd te ineraften, au de ansågo
 sig aut för märkvärdiga au leka med
henna-stu-ba-a-nen (h^u = den andra
 stugan) emedan dessa eget fint bröd hade
gjut dö. Ja den som hade lite god mat
 stoltirade gärna med detta. Ex.
 en gräbbe-kälsing (backfisch) kom en gång

ing i präta-gärs-höket, å präjde pi-ä-
 nö." Å je inte vitan-gröt-i-d
 (vit-grötlig) am männen. Flickan hade
 klent lite vitgröt på läpa-na för att
 visa att hög ätet vit-ä gröt men nå
 ingen sa nått, va hög f fenger/Wang-
en te å påmeina dän.

ja gräbbe-na smånt(mente) pi-ä piorna
skalle andä-j-des (audeles) gafa, d,
glo samt förkorsa sig, där hög
kom enå vit-ä gröt kring männen.

Obs! för-korsa-sig = säga så här
 "ä käsa-na-me korsa för mig = gör en
 kors med foten — eller gör kors te dmet
 för mig ty nännting så a-a-tiss (artigt)
 = egen dänligt = sålligt (menas här) har
enträffat — ja tänk! ä du fä
vit-ä gröt :) En anen/annan gräb-
ba huvade i granngården ä vi han

ULMA 19492 Alma Nilsson. 1948
 SMÅL. V. TORSÅS
 Fögl. M 82

hatt/hort) cräm å mjölk å djupa tall-
 rick-a te medda / detto en sommar-
 söndag, troligt vis hade de ätit stichel-
 bärs cräm) stichelbär = en slags små
 krusbär av åldits slag. / Detto hände på 18-
 80. talet. För längre en i vä-an präst-
 den på 1850-60. talen na alla menki-å gemy
te höken varenetie häll-da, so va folk
 inte so no-a på au (det) na äta-nee,
 om sön-da-a-na. Di mute (flerta) hade
 ju en bit i Lämnen (lite masäck i pidan)
 å sen skälle dä känna hända au di
 de höketallen ble bjudda på näm-
slas (någon slags) mat, ella nä mat-
-vä-ät (mataktigt = kringla, väfflar, ellu
gorror) utå näm larenq-dan-ba
 = näm som bodde långt bort = kanske
 en utan-säck-mas-bö (utanför södra
 boende) vilken hade masäck-trier.

ULMA 19492. Alma Nilsson 1948
 SMÅL. V. TORSÅS
 Fygl. M 02

snå se, å bjude bekanting-a, å nå di
 sen komme hem frå kökan: så kanske
 bara skäpat-e di lite, å va dö ma-at
gröt-a-dags så möna täva de pluga-
de sig tiu deis åu dö ble kväns-mat-a-
dags. ja ba-an di va ju männemut
oftat gå-a-lösa (otäliga) så di ped
bräl alltid nånn liten mat-a-småha
(mat-smut) rad san fanns.

Fanns dä en kökenfolk hemma i
 stuan — å som ente våu re (vid) i
kökan så hade heng oftat blit entung-
en vass-lå, sting-ka-ka, eller kokt
valla-gröt + de å am sommartiden,
 å täcken mat va ju alla så gläa
ae, å sen dä enå: åu dä va ju bå
(både) såjel skå brå. ja möna par-itö
spåttod åu dä va so göu se dä kick-
lade mer i små-tåla-ne, åu å

ULMA 19492. Alma Nilsson. 1948
 SMÅL. V. TORSÅS
 Fogl. M 82

brukte töckia (tycka) au täcku mat va
 so len-ä, ä qo-ä so den lae se som
 mjölgröt kring hjaütat | raulirt, skäntsänt
tsle säu. ja andra känne sä au dä
la se som bonnäm kring hjaütat.

Au säta se te, ä ble re-ä sta-
see ä pära | jordpära) pö sända-a-na
 bruktes sällan ingon bonna-stännet
bande-ständet | men förekam ju pö eu och
 annat gamle-das ställe, ä dä mata folket
 va ju bra gläa an di hade dä, so di
gibre-djore dä som ordspåket fr Torsås lyd-
 de: "Di lackede gru — ä släckade fin-
ra-na, järna ette ö-ä-nen. Pä kännt
sa man:" Pä-sä ä sell — kan enn
äta so mät enn vell, Sell ä polat-ä
kan enn äta teis enn bler lat-ä.

ja man försökte i aumänhet au ha
 det lite keu-dars-vä-ät (helg-dags-muret)

ty i annat fall såg det va-a-das-va-at
 ket, om någon påmanad-ä kom in på
 fick se stora höjshögar) må på-a-riäl-ä
 legganer på bo-ät, ella mattarlan, kring
 t hå, eller tertaurikarna. I sådana fall
 brukte ha-en skämtsamt säga: "Ess du
 andra va-a ja ä, så ret-ä ja bak skole-
höjen. (Detta: med häntyding på ää kan
 ätet så mönna pårä. Obs. Det ansågs skam-
 ligt ää överfatta magen eller ää va stor-
ätare. På 1870 talet och senare fram-
 till sekelröpet, betod söndags frukosten
 ofta av korn, eller cikoria blandat kaffe
 samt bonna-kringler, betäende av sävat
 kornmjöl, helt rött mjölk, något fett samt
 hjörtross saet. Ja bonnkringlerna kände
 ju bakas med stor-ä ang. skilnad
 (skilnad) bättre och enkla. De baktes
 med hjörtross saet som jäsamne.

Bå barn och äldre. ble ju nytra, å glä-
a na di fenge kring-lä. Modellen var
 en s.k. knä-ten (skuten) kringla, d. v. s. deg-
 hiten vecken trellats ut, i en längd,
 knöts i hop.

Ja kan man det närm god vän som man
 kunde ljv nömma-nopnäg (enling). där man
 sjölv sa^u och åt, så djeck måren å sätte
 fram — se den vännen (sidan) där dame
skälle sets — osten, å mörträllingen
 å lite bätt-å mat som möjligen fanns, men
vasken barnen sjölv-å, moran, ella
nåen, at å hemp^{na} folk smakte dessa, kan-
ske åu häss-barnen (husbanden) möjligt-
 vis smakte lite på osten — es, han —
barnen — inte va alldeles för stenn-å
 (stenn) d. v. s. hade ätit ni stenn (öronice)
för-åt (förrut). Ja nu na ba-anen fick
si åu den främ made fick bätt-å mat

så begänte di å rusta se/jämsa sig på
gnädda-ort (gnäddet) hänne bli stoät,
 men, va då en redi-ö/re-el, sättis och
 förständig] mora så lätte hang dän hällas
 lite, å lot (litsades) inte om må-et, fö
 hade di t.ex fäu stärkelregröt, ella
stärkelre-loppa, å lite fläki, te sönders-
prukot — es då va en huv-då, så
känne då käcka.

En särskild bordsed hade torsåbor-
 na som jag tidigare upptecknat dock ej
 som svar på frågelitter jag åter ger den
 därför här. Ex en o-shärad ort.

Om en sådan ort — orkå-rad (= orörd)
 ort, eller också smörtricing sättes fram
 på bordet skulle ingen meniska med
 vanligt folk-a-uit komma sig för
 att ta för sig av någondera, ty denna
 var endast menad som skådehöd

ULMA 19492. Alma Nilsson. 1948
 SMÅL. V. TORSÅS
 F.d. M 82

eller för att vissa att man hade täcken
go-å mat. Skulle man äta måste så
väl ost som smör först kärats, av mo-
ren. I åldern av här angivne tid skulle
dessa ohedliga krantz tiufava tannter
(hurstanter) - den lille gråklädde tännteg-
hen som drog lycka till gården.

Längre fram d. v. s. 1870 talet och se-
nare, åt man oftast upp skallen (krantz)
sjelo-å, eller gav den åt barnen.

Smörtrickning? När smöret
kärnats och arhetats, i en avlångt
avholkat träfat, tog man sedan en
klump smör på ajna-enapen (mak
(onark) (en skälpend) eller kanske fsare
(tWä) es dä va en stort hukad — å
mozan inte va aut för snare (snäl-å.)
Denna smörklump formades till en
avlång s. k. trickning lite avrundad

ULMA 19492. Alma Nilsson 1948
SMÅL. V. TORSÅS
Fol. M 82

ät hegge ändas. Denne lades nu upp på
en tenn eller lertavla och delades
aldrig upp på anisen, ~~att~~ man åt från
hela trillingen, tuss den tog slut men
den kom ju inte fram så ofta men som
sagt va (vanligt talesätt) såtes den vänta
alltid fram till främmande som komme.

va då va för slas folk som an-
sågs för främmande rendrar någon?
"Acha-na-me, å me, å me, å me!"

(utrop) då kände va ett söste-na-ba-er
(systrarbarn) d.v.s. en kusin till maken,
ella en läse-kamrat (konfirmations
kamrat) till fa-a-fan (far-far) ella en
exe-re-kamme-rat till harmen jellv-å,
ella någon som enn bytt, ella köpt
stuta små på Gott-åsa marken-maten
å som visat sig va en klak-å (rik) och
desutom ärlig ka (karl) å som ente ljut.

ULMA 19492. Alma Nilsson. 1948
SMÅL. V. TORSÅS
Fol. M 82

(hjuget), utan som bonnen bleu vänner
enå. Ennå nämner annen bekant som
 var ute på färdvägar (färdvägar) åt detta
 hållet. Ja då kämnar också var nånn
 som hade varit i staden (Värjö) i hälsat
 på sin släkting, som sat (satt) på tyrva-
hållet (fängelset) då på nånn slagshäl
en måken, en auktion (Aktion)
siann som ble ut-lös-a, nå han fick
 fjeller men en en skick liä (vän-
 lig) ka (karl). Ja, en som var ute på
 färdvägar (sökte samtidigt upp en
 bekant, dels för att hälsa, och dels för
 att få tag över hunden och lite mat.

Moren var som sagt inte sen, liv att
 vissa att mat fanns, är inte uten eller
smör skarat, utan bara smör att vi-
sa att man hade, sd fanns ju nånn
slags smörgåsar att färd a håll, ta hat

sådant, eller torrt spe-ke (spräcke) fläsk
[spicket fläsk], ä sen brännvin förtas, ä
drekarstoppet, må enehärs-öt eller maz-
drika. Fram på 1870 talet lutod dessa
drickesstop mut av sells (seu klags lere)
de fina Tennstopen var då sålda till
kringvandrande judar nicka oftast
i stället för pengar lemnat något
värdelört, glimmande krons, säson
förgylde klockkedjer eller ringar.
10. Obekant.

Man sade icke sörlig utan säjel-
erä-öt eller säjelaktit, detta kunde
man säga om t. ex. rödbetor inlagda
i äddika [ättika], kokta kälrots-ki-
vor som ersatte sovlet och gerna
äts av barnen, på bröd. Ja doppa
[= sås] utan sovel var ju ändå lite
sovel-uret, ä man slapp äta bara

42

bröd. Sovla. ja. men här bety-
 der ordet: äta sovla + inte ä skaffa
 ihop det. Man sade t.ex. om den eller den
 : "han söjla så dant, så ja ble skäm-
-na-ors (skändes) när jag såg hå mä-
ut säjel han hände i; se. Om stor-
 ätaren sådes ä han va en redi-ä
 [riktig] säjel-vaj (sovlovarg) ja, då fans
di som fjä-säj-lade (tråson-
 lade) hade 2 eller flera slars säjel-säjel
på brödet, ändå då inte va djelle.

Ä äta ändant en slags mat
hantes : äta bare. t.ex. äta bare ost.
äta brö bare, o.s.v. Höming (homing)
 va då mömma som äte bare, blås i
pann-trak. Gröt kunde ätas bare
 men hade man abri så lite sypa, te
höming (homing) såsom lite siraps-vann
så äts han inte bare.

ULMA 19492. Alma Nilsson 1948
 SMÅL. V. TORSÅS
 Fygl. M 82

Som synes av tidigare sägda, åt man mycket bröd till all slags mat, om man bara hade bröd förtär, och föräldrar försökte på att säu övertala barnen att äta mycket bröd. ja, sade de: "Ät bra mä brö, ella få du lina tjocka bäjn [hen]. De ä änte ha tjocka hen, ansågs som en skönhetsfel, ä den smalbente stackarn vars hen liknades vid selev-a-käppa (sölv-käppar i väntolen) den va dö änte mät mä, fö han bli ju alri stark-ä [stark.]

Det mögliga brödet va ju illa-smä-ka-nen och barnen ville änte gerna äta det men på grund av ä ä möglet troddes beforda kraftu så uppmunrades barnen ä ä ä sådant fö ä ä bli stó-ka som bjö-mä, ä håcken liten smä-hera ville änte bli stark

ULMA 19492. Alma Nilsson. 1948
 SMÅL. V. TORSÅS
 Fy. M 82

rä må: å klå opp seu utbølingar (utan-
säckmas-bo-a) de som hadde utan den egne
sedmens grænser de som for ihring på onaken
(marnaden) å aktioner, mess-onaks-leka (mid-
sommar lekar), å snåetade (myltade) ette
olåte (søkte nyar = vårade) eu maksmål å tå oket.

au åte herana då møjli a leso et
tes di va fa-a-ta (swarto) om männer, å ten
om små pråbbå vå: skulle då på fat-a bråd-
den så skåne di åte lika vå åte, på eu ham
(hårma) ette herana.

Var på hadde man ofta møjligt brød &

Bare så sent som 1880-1890 talet och
naturligtvis beltjare, innan farmsheren kan te
eller blev var mans egen den, baktes ju
aut brød i den store mursede bak egnen.

Snåckebrød (tort) brød var okjent hår
var på aut brød var

onjulet och utbakat i runda lempor från 3-5. skåpunds tyngd. Det var mycket arbete med dessa bak, därför tog man till så stora satser som möjligt, så en ändå skulle bära sig ut (det). Detta packades sen ner i en s.k. brö-henge eller bröd-låre förredd med lufttät lök. Dessa förvaringsrum voro väggfästa och kunde därför ej grundligt rengöras från mögelsvamp, därför brödes mot slutet i hengen, så gott som alltid var möjligt. Ja de mindre hushållen förvarades brödet i en flat-lök-ad-d-a. Keite (obs!) En flatlockad keite ansågs enklaare — inte så fin som den må kälet (kruvigt) lök (lock). Ja inte heller i keitan fanns någon luftväxling för brödet utan de sista kakorna blev-render sammaren alltid möjliga.

Det påstods att meis-mass/midsommar
 jäkten den jänt som ätad kians genom
 att röra mjöl i den dag som faller under
 denna, och 3 närmaite nättarna skulle ha
 förmåga att döda mögel/Wampen
 men det var väl bara tron som gjorde
 detta. Ja i åsa pella/pan, fick inget
 färskt bröd röras förrän man ätit upp
 var ev-lig små-a/smul av det
 möjliga. På detta sätt kan man att äta
 möjligt bröd hela samma-na. Brödet
 blev till sist inte bara grönt utan också
 gult och med äll (ull) uten på. Den
 som åt sådant bröd blev svart om
 munnen men ansågs bli stark.

Bro-a. Detta är en välkänd sättryck
 här, särskilt av hungrigt folk
 som behövde mjuka mat. Ordet bro-a
 hade en välkänd häntydning på

aū tarmarna voro delvis audeles
 tomma man sad t.ex. ja i så sättet
 (älten [Walten] så då stro-a / tarmen
 tvek) i me, eller så aū dā skōnga
 i mej, eller kanske dā pāt-la (putra)
 i tarmarna. Det var dā, man behövde
 grövre mat, aū broa / pyua tomrum-
 men med.)

Broa med grövre mat var — aū tän-
 ka sig magen i samma situation som
 en smal handväg. För i tiden hade
 ju bönderna sunk skat, Myldighet aū
 laga och underhåna, sig tiudeladestycke
 av lands eller häradsvägen, när folket
 arbetade med detta sade man nu bro-
 a(a) di på vägen, eller nu för di på bro-
 väj. Här på vägen fanns ju oftast
 små — eller små stora gropar, mū
 i vägbanen där keenvattnet bildade

ULMA 19492. Alma Nilsson 1948
 SMÅL. V. TORSÅS
 Fgl. M 82

s.k. blåte (lös blandning av jord, grus och regnvatten.) För att på dessa gror ar farta, råckte det ej med vanligt grus utan man flockade först i lite småsten, mullad an eller dylikt. Först därefter jämnades vägbanan med vanligt grus. Ja, på samma sätt tänkte man sig att den tamma, eller delvis, tomma tarmen, först måste ha en underlag av bartant-ä föda, först därefter äts den vanliga kosten.

Om bro-a och broväg se sv. på s. 81. Stinghakar sidan

Det ansågs farligt att broa med ant- för hårdsmätt mat z. ex. korngröns-gröt vilken kunde bättna (smälla) i m. kren.

19. Matsock, ja. ja. ja det kunde betyda för kortare tid också. Nej det

ULMA 19492. Alma Nilsson. 1948
SMÅL. V. TORSÅS
F. M. 82

gällde inte säcken=präsen utan ma-
 tten i denna. Trigen annan beaktad
 hänvisning på denna, men Moran kunde
 se till sonen t.ex: Här har du lite
 med dig att stoppa i krö-en (matstru-
 pen) när du töcke att du vill. Eller ta
 när de lite i lämmen=tårkan eller
snappsäcken. ja tårkan det hade
 endast Klemnfåken, förstås, ty detta
 var en lös ficka sydd som en liten
 påse, vilken bärs i ett band
 som knä-tets (knutets) an likt och bärs
 under ytter-skörtet (ytter-ljöljen) den
 enat svärade våra handvårkor.

ja även Klemnfåken behövde ju masäsk
 i bland. Även då gav sig ut på färd-
 vä-jä. Den karamenska som
 var långt bort i skogen och hogg-de
 behövde ju masäsk, liksom när man

for åt staen (Värjö eller Karlshamn) mäste
 man — ja, da en/songen (Wrensen)
 te a ha mas äck. Man åt da med a häta
 = öken, hetade. Folk gick ju mycke till
 fots och desse bar oftast ma-säck-a-lyng-
 tet på en måntake (kraftig) kapp, som li-
 tade mot axlen. Den som for åt en
 må-ken, om dö inte va mer än krings-
as (omkring) hau-a-en (halvannan) mil
 eller sju fjäringes väj dit, pek Lå ha ma-
 säck, da åt ått i teu liten kring, ess han
 hade så vä-än (vuren) kö-a-ty (körtyp)
 så han vann å få räm, må ått/dit
 d.v.s. kringet. Flera familjemedlem-
 mar fäl-des ju mest åt te måken
 å da ville kvennfolken jemt bjus
 lite smörgåsmat te di åbe vänder
 di träffte på Måken da såg dö
go-häufigt ut, å (å) ha

ULMA 19492. Alma Nilsson. 1948

SMÅL. V. TORSÅS

Fol. M 82

maten i skrinet, ån i eū gammal klä-e
 (huvudduk). Många ungdoma träff-
tes färte gung ne eū töcket mäsäcke-
skrin på maken, o hle-e, må ti den eū
 äkta par. ja utipå to-å-söcken
 (Torsås socken) fanns då di som hade
tre an fjärings-väij (3.7 mil te Växjö,
 å di hade 4 mil te Karlskrona.

Va då den tiden bä-an va majena sö
 kanske enn to må se nänna go-a.
körselbä-a (körsbär) te o städka törtu
må. Den som hade mas äck, i
 skogen hade kanske bara spreke-fiök
 o' brö, o' en potee (butelj) må mjölk, me
sepa. Han känne me ha kalla pärå, o'
 Ten vä-å seua-hit, på hade man åū
 det var en seua-nacke må eū stöcke
se. (eū vidhängande seua-stöcke, mente
 man ju, o' linte sed=bränle.)
 ≠ skämt

I hänta från hänne han ha krut stönja
 (rotinas) o' lite saet säjel te dea. Te
 stönja i svar p. lita M. 81. Va då så
 au männ ledd (ledd tjö/fökreatus) te Ma-
kan mäken hade denne en klent-a
 (bredd) smögäs, nänna vaff-Lä alla
 gorror se lita M. 81. Au denna Mesäck
Stivhö tiden före eller omkring 1870. talet
 många vord ju de, vilka behöll denna
 sed till cekelskiftet. Havra-brö
 talas inte så mycket an här från äldre
 tid, troligtvis gick kornet bättre till, här
 på denna goda mylla, på lerbotten, som
 förekom här, mellan de många stenar-
 na. Varför man odlade mera korn än
 havre. Och har det ibland talats
 även om havra-bröd, t. ex. under möd-
 är, men då är man ju auting. Sedan
 hötrågen blivit mera användt ökades

ULMA 19492. Alma Nilsson. 1948

SMÅL. V. TORSÅS

Fgl. M 82

råghalten i hornbrödet men ända fram
på 1870 talet hade man minst en tre-
ing (tredjedel) horn i mjölet.

Masäcken för de svårare för va-
rades i en kalshensvärka (kallkings-
värka som bars på ryggen, eller en knyte
av en hemma-vävd-a — ofart blå-
puti-a nättuk (huvudkläde) bls. Det
röda garnet var så dyrbart så en njalä
av sådant — röd garn, kändes ingen
ha te knyten. Knyten bars i hemma alla
på en häpp som vilade mot axlen eller
en bäre-trä (ett själv-avett trädstycke
med månna knägg (grova svuggna
knät-huvud.) som man kunde hänga
flera olika slag av drickes kaggar och
knyten. Bäre-trä vilade också mot
axlen. Var det bärmark och inte utför
träut gick man bärföt (öppet a)-barso-

tad, de hängde potadonen/hänger, stölar
 träkstölar flötas — inte gick man
 må lör-ko i va-a-daus-la — här också
 på bäre-träet. Snasäck av skinn käme
 också va utå grävlinga-skinn, den kall-
tes också för mata-häse — man sade
 T.ex. den eller den djick-hä-a fälli i
da bett-jas (i dag bettida) å hade en
matapåse på ryggen. Å föra dricka
 med sig för han endatt när man hörd,
 — å knappt då, men då skalle kän-
na hände. T vanliga fall drack man
 när öken vanna-des eller vid nåm
brönn, i närheten å våjen.

16. ja ost-a-mus bjudes alltid direkt
 i månen, när den rena nåne man ar-
 -betade osten med. Ost-a-mus va
 en lätcherhet inte bara för barn utan

56

även ^{och} ~~ett~~ ^{ett} ~~ett~~ folk. Självt minns jag att
då jag som 9-10-åring kom in i ett kök
där samtliga familjemedlemmar kys ätit
appetit god blodpalt, med mjölk ören, tag
juur — det var en fru och ingen bond-
mora — med bara nypan en paeta-
bit från stekpannan och flydde mig under
det hon sa: här du ha en paeta-
bit.

Ja det ville jag gerna men jag kände
thor jag rodnade och riktigt skämdes
medan jag åt den. Hembakningen tala-
de jag om detta, då sade min mor: "bry
dig inte om det, fru C. menade väl mot
dig, du hade ju slaktat och hon är från
Jämskög i Blekinge du brukar väl bjuda
så, där. ja så värds lört bjöd man
icke främmande folk, ente ens en gräble-
slänga som jag, då var, här. För övrigt
kände man denna fru som en gång

ULMA 19492. Alma Nilsson. 1948
SMÅL. V. TORSÅS
Fol. M 82

yttrat ut: "Då ä far-ät (Wärt) ä va
harkap (herrkap) na enn ka-a sö
små (små) (rån) (rörn). Mannen var
färrv ä rjämte man.

Smörgås, ljuddes ju ofta derekt i händen,
särskut ät gräbbe-klångor, ä hera-käring-
ar, onen en part-a-bit, dä, säg ju lite
at-a-titt (artigt = egen dornligt at.)

Den som kom frå maken (on arknalen)
ljuddes autid på marknads gåvor. Vanligt
var dessa socker-pinne med drappar
i; de fanns i en strut, som fick gå laget
pånt, tes di trät (tröt). Den som kom
från en gille hade autid gönt de bästa
av kakorna hem till den som boro hem-
ma. Hade någon hast förning till
gillet så lemnades aldrig denna
hrentke eller fat, som förning en för-
varats i; ton-me hem, utan därden-

- man hade alltid det, antingen något av den pannkaka som utgjort förrätten och som de hemma varande enl. gammal sed borde få smaka, eller också annan slags gott från kille. Detta kallas herr-förning.

II Bordseder.

18. Beteckning för bordbän
:läsa tju, eller ifrån maten.

Tju ordentligt hem lästes alltid tju och från maten. Detta stedd högt aftart var det en av de halvtvå barnen som läste en bän som mor eller mormodern läst dem utanåt, därefter lärde de yngre barnen sig denna under det de hörde den apprepas som en läsa 3 gånger dagligen. Obs! Tju kaffet lästes ingen bän, eller tju mer aftart. Tju eget hem, i min skola, och hos mina släktingar där

jag ofta berättades lärte ni den ännu all-
 barmhärtiga bönen: "I Jesu namn tju borda
 ni gå o.s.v. De flesta barn begrep ej
 innehållet i bönen-läsaren men lika väl
 som de ville ha mat måste de ha Gud
 värligva maten. Självtänkes jag från
 min barndom en av dåtidens sjufrä
 eller kanske äldre bordbän som ni fick
 läsa för anhytes skru, jag förstod dock
 ej grunden i denna, ty där fanns en ord
 som ej fanns i vår dialekt. Bönen lyd-
 de: "Gud! Med en nödortvig spis
 du oss styrka här i livet o.s.v.

Bordet spis som ju härledde från spisa
 (äta) var obekant för mig, därför tänkte
 jag alltid på mormors öppna spis
 och tänkte mig att det är väl den skö-
 na brasan och det vackra ljuset från
 denna, som ni nu vill att Gud skall

ULMA 19492. Alma Nilsson. 1948
 SMÅL. V. TORSÅS
 Fngl. M 82

ge oss. Jag var då 8-9 årig. Själva har jag en systerdotter vilket var en därt obetydligt yngre än jag. Som 2-3 åring lärde hon: Gode Gud välsigna maten, och efter måltiden: Tack gode Gud för maten. Den dag hon fick lingon och mjölk till efterrätt sånn hon själv på en andra bönen till tack gode Gud för moset o' mjölken. Det var nemlig en tidsans de fluta värmböars favorit rätt, och därför tackade hon särskilt här för. Ja fast de fluta av barnen ej förtod innebäret i bönen, lärde de sig dock genom denna läsning, tacksamhet. Själva andakten var nog icke så stor, varken bland de äldre eller barnen. Särskilt hade bordsbönen det goda med sig att alla började äta på en gång, ty ingen fick röra vid maten förrän bönen var läst. Knäfall

ULMA 19492. Alma Nilsson. 1948
SMÅL. V. TORSÅS
Fv. 1. M 82

vid bordet förskan aldrig sänder sin
 barndom, men förvänar mig ej om
 sådant skett, då jag hört min moder
 född 1834 och min mormoder f. 1803 tala
 om hur rysligt många minniskor som
 gick i Jänta Wälta kender deras första
 tid. Hade någon då fått mat liksom
från skyarna (frånligt uttryck) var det
 ej underligt att de kände sig tacksam-
 kama. En gammal starkt religiös
 kvinna, en gråanne till oss, Mor Ingeborg
 brukte säga: "Ja si förel-maffödan
 idå ska en ha, an hans så ska
ing djomen genom döra-stölpans
 = (mat svarande senare tidens dörr-
 kar.) Egentligen var detta uttryck
 ett slags ordspråk från orten, någon
 som varit i nöd hade bett om hjälp
 men nekats sådant, varefter Gud

ULMA 19492. Alma Nilsson 1948

SMÅL. V. TORSÅS

Frg. M 82

på ett särskilt sätt ingripet och tringat fram hjälpen genom den hårda stolpen — hildligt talat — sedan dörren stängts av den som kunnat hjälpa.

Denne kvinnan var mycket fattig men hon litade på Gud skulle, kunde och ville ge henne och hennes familj mat.

Det fanns ju många hem där aldrig en bordsbän lästes och folket här levde kanske ej värre än andra ändå, men det ansågs ej att någon redde sig ut hem, man saknade bordskulten. Min mor har berättat att då en hera-käring (postvärd) på 14-18 år inte kunde svära på en enda — av prästen framträdde fråga vid ett läse-möte (hus-föreläs) (äldstis form av skola inför prästen) sade denne till sirt: Läs fader Vår! Den kan du väl? Neke fa-a-te (Warte) he-on. ja så läs

ULMA 19492. Alma Nilsson. 1948
SMÅL. V. TORSÅS
Folj. M 82

64
Herren välsigne oss. De då kan ja inte.
Läs en bordsbön då, bad prästen, och
ja kan ingen ja-a-te heon. Nu blev
prästen som falleu pro skyane enför
all denna ohämmighet och utbrant: Va
säger mor då när vi samlas kring mat
bordet? Vi äter inte al bo-ät eller mat-
taflan, hi äten i grytan i spisen. Nå bad
säger mor då när hi börjar äta? Hang
sä-a: "Somit de inte, den byting."

[Obs: Byting betydde ä heon och mindre snäll
eller begärad, om sådana som kallas byting
tröddes ä de voro s.k. bort-bytingar: Stollen
hade, medan barnet var he-ät (ofrikt mat),
passat på och bytt ut sin egen kunge mot
människan. Ordet användes också ofta
som skämt samt hänvisning på kunniga
småpojkar.

63
I ett redigt (= ordentligt) bondehem äts alla må-
len vid mattavlan. Va då skämt & krant
så drog ju di gamle (som sådana fanns), lik-
som — Målen — mot värmen och lyset,
de tog sig lite mat vid — ja, på tavlan
men satte sig på spishällen medan de åt
men detta var ju ingen regel. I de fattiga
och slarviga hemmen gjorde man nog som
pojken levrävar på Låsmåtet, di åt i
grytan i spisen. Men detta var ingenting
för resten bonnafolk. De som tillhörde
det s. k. bonna-ståndet di hållt lite
lätt bordskultur, ja di åte lite välare
(lättre). På 1850-1870-talen stod mattav-
lan framför en bänk — vägglant —
som hette gallbänken eller och pållbän-
ken, senare och framåt 80-talet hade kän-
karna utbyts mot en soffa men tav-
lan var den samma, framför tavlan

64

stod en lös bänk som kallades sätet,
sen fanns tre-benta, eller styres-stolar
(styre=kyggstöd) eller också pallen.
Husbandens plats var längst till höger
a" sen

ULMA 19492. Alma Nilsson. 1948

SMÅL. V. TORSÅS

Frd. M 82

annan för annan, och barn som läkte
 upp, te taulan sto, run-tan ikring, å
 då fick di hålla på må, ten di va så stora
 å länga så di slabbade / spilde på se, på
 grund av det länga antändet men å nijolt
-fallet å männen. Mattorlan var i gam-
 la tiden — jag har sett sådana från 1860 ta-
 lit och tidigare — så låga å en vuxen
 person må och jemt kunde på knä-en
änne taulan men för 4-5 åringar var
 den bra när dessa ju stodo. För storvuxna
 12-14 åringar var denna taula högt
 olämplig. Storleken d. v. s. längden på
taulan varierade efter familjens storlek,
smal-å var den alltid men längden olika.

Mat-mor hade tröjen ingen lutänd
 plats utan slog sig oftast ner mit i barn-
 flokken med yngsta barnet vid brödet
 det var seden å alltid ge minsta barnet

ULMA 19492. Alma Nilsson. 1948
 SMÅL. V. TORSÅS
 Fm. M 82

di, medan hon själv åt. Sen hade hon ännu lite
 en fåttherre öreraka sina trupper och måste
 se till ännu var och en fick det lilla som
 var tändat och låg på en trä eller ler-
 tallrik huru på tavlån. Anna hade föröv-
 rigt sina bestämde platser och även stolar,
 "de som använde sådana". Var barnfloeken
 bra jernitor, på så där en 9-11. eller 12 st.
 så ställdes en par av småbarnen att äta
 vid en stol. (Obs! Barn-a-kullarna voro
 så goda som alltid stora] få mitter av
 1800-talet och tidigare användes alltid runda
fa-va-da [svarrade] trätaurika, sen begönte
höck-fä-den å ta te, så dant, så mötna
 näpte ser läjja-taurika [lertaurika] på
hottäsa smaken, som di äte på, ja då
 va potte-smaka-na [krukorakerna]
 som för dit, å sålde. Under denna tid
 användes erholade träfat ännu sernera

ULMA 19492. Alma Nilsson 1948
 SMÅL. V. TORSÅS
 Fv. M 82

Landsmålsarkivet Uppsala. 19492
 A. Nilsson 1948. V. TORSÅS
 SMÅL.

påråna i, men eū ä' annat gammalt
 språk sa-oaū [Warat] träfat-eū s. k.
 mjölkfat som ju numera inte dude
 te mjölk sen då språket, användes också,
 eller en gammal bäbb-li-ö (bubblig = ludi-
 tig) otäta-ä käppåbonka. Samma hade
 ett litet käl-a-fat, te pärö-mä ju skälfor-
 migt fat, flätat av spöda enekmitar. Det
 rymde i regel tre, eller 5. stöf.

Skedgång

Ordet välbekant i äldsta av mig
 kända dialekten. Det fanns dock två stors
ske-gång. Den ena var liktydig med
 bena i håret. Denna bene togs oftast
 upp med eū ske-a-skäft (skedskäft) där
 av, troligen namnet, den härifrån frågeli-
 stan efterprägede gällde däremot, från
 maten man åt, t. ex. fatet som gröta-
sypan eller grötodoppat fanns i.

När 6-8 personer — eller ännu flera
 kanske, doppade sin gröt i det gemen-
 samma syra-fatet (oftast mjölk) så kan
 mjölken rörelse och hängde inte helt
 stanna mellan varje skeds — besökt
 i fatet, då sådes på skämt att det blev
sjö-gång i gröta-syfat, detta betydde
 ingenting, man åt lika tappert, men när
 2 — eller flera inte höll takten = inte pas-
 sade på att doppa i mjölken medan hine
 (de andra) fälde (valde) gröten, ella skeden
 var på väg till männan då drabbade man
 kanske samma med alla skedarna
 i mjölk-fatet, man kom i otakt — lik-
 som när man går i takt med flera på
 en väg men, en tar längre steg den andre
 kortare. ja, nu var man också i o-takt
 i mjölk-fatet därför borde man ha
med-gång här, man liksom turades vid

ULMA 19492. Alma Nilsson 1948

SMÅL. V. TORSÅS

Fol. M 82

Landsmålsarkivet Uppsala. 19492

A. Nilsson 1948. V. TORSÅS

SMÅL.

med au en taktfart skedgång/gång
med skeden) dels i gröt-a-falet och dels
i mjölken. Om två eller flera möjli-
gen stötte ihop sina skedar mer än en

gång under måltiden sade man: "Titta!

(se) vi ska äta ihop fläjjä (flera) garengå
(gångar) Man ansåg au atta betydde så.

Aut, hade ju sin betydelse — förs i vä-ann
(världen). Au kunde helt inte dop-
pa i mjölken samtidigt, räe om ljare

(tva) mjölka-fat fanns på en stort bord,
därför skedde doppingen under uppmärk-
samhet. Jo, det fanns verkligen bordstru-
tur även vid denna tids enkla bord.

Man lärde också barnen au äta grönnt
(väl) samt visa folk-a-fö-rå (menneka-
seder).

Väsenligen härmades
en fin fru som klagade över au hennes
pajki la opp armarna på bordet som en

bonna-ba-an men imen deusa fick lära sig
 att ingen fick hänga på matlagnen, i så
 fall kanske berden sjelv röt till: tiē in-
te häng, se maten. Spe-a-mat.

Detta var vanliga edtrycket för mat som äts
 med sked. Välling serverades i äldre här
 angivna tid i fa-ba-da (Warrade) reunda
 träfat, längre fram på 1870 talet tilläta ofta
 i lerfat. Dessa gamle-das (gammaldags)
 lerfat vilka alltid köptes på marknaderna
 voro hårt brända och ganska starka, ett
 sådant fat rymde antingen ett stop, en
 kanna, tre stopa-fat fans också, ja t.o.m.
fem-stopa-fat [fau = två, i en kanna]
 ett täck [stöt (stort) fat var ju
 sällan fyllt med välling alla tjäckvaller
 (kruvvasle) men råmmet (remmet) sopas
 inte så ordlysket — d.v.s. att det stora
 fatet var bra fattår, det var stort tomrum

En stortoring/shämtare-skäp-makare sa
 en gång att det är med läjja-fat (lerfat)
 som de gamla kullenfolk, des en va akt-
sama-on (aktsam) om däm så känne di
 hälsa, ä va bra, i mönna herrans ä-ä
 (ä) men va en här-hänt-ä (hård-hänt) mot
däm, ella värdslösades mä däm djeck
 di i kras. Grönt (grönt) läsven (ledren)
 ble den som säkte te ä mö sönne en ler-
fat och en orditän korn i gång efter en kä-
ring som vau ete för en täckel olöcka, mä
litkna i bä-a nävana, tälde hong se te,
ä fösökte pasa ihop däm under det hong
utbrant: " Sä ha dä vau, — sa kä-
ringen an le-ä-fa-le-bitna ja mängen
ban i niennets lyns säg rii förpilda
lev utbrant ocksö: " Sä ha da vau — sa
käringen o. s. v. 7 äldsta här angivna tid
 d. v. s. förra delen av 1800 talet hade man

ULMA 19492. Alma Nilsson. 1948
 SMÅL. V. TORSÅS
 Fögl. M 82

Landsmålsarkivet Uppsala. 19492
 A. Nilsson 1948. V. TORSÅS
 SMÅL.

matkopper av trä, 1850-70-1875 hade man
s. k. koppa, även spille-koppa, av lera.

De så voro glaserade invändigt. De lik-
nade just (ente senare tidens spikrem-
ty de [lerkopparna] voro flata i botten, samt
ganska snåla i överkant. Modellen liknade
merit en vanlig lerkat, avseu för mjölk.

De voro alla mörkt bruna till färgen.
Storleken lite olika efter den som skulle äta
av dem. De största rymde — ja, dö på
rån, ett hall-stöp, i de mente ut håll-a-10
(kvarter) = 1/3 lit. Varje hushållsmedlem
kunde 3 väl (idjännigen) ring eje-one (egne)
kiöpp. Hårbannens (hurbannens) framme
rent å va ut-å sett-se, en dyrbarare och
öppnare lerkärl, glaserat bå ut, och ing-
vändigt, men dess slag var inte så stort
som det vanliga, det fälte ente heter av

ULMA 19492. Alma Nilsson. 1948

SMÅL. V. TORSÅS

Fgl. M 82

Landsmålsarkivet Uppsala. 19492

A. Nilsson 1948. V. TORSÅS

SMÅL.

13
något slag, då sprack det. Sen fanns
ju en del kläppa som var "stötta i kanten"
ja nästan slitna kan man säga med
god plats för bakterier. Mormors kläpp
kunde nämligen ha utått partei-
lin (pors-lin) möjligen må hildes pa, själv
mens jag men egen mormors kläpp med
bruna och svarta bilder det var hildes
ur lapparnas liv, en katta, renar, m m.

Sen var då ja-a-fans (farfar) eller
ma-a-fans (morfars) den kanske bara
skilde sig lite från de andra djö-men
(genom) åu glayren i bannen (botten)
rännet at lite ojernt, od låg tjockare
de der ene bannen/sna sidan.

Vad sked deri ningen hett äppar har jag
sjelv — i min barn dam re, en od
annan ka (karl) som efter slutad måttid
sluckade av skeden en par tag med tungan

Landsmålsarkivet Uppsala, 19492
A. Nilsson 1948, V. TORSÅS
SMÅL.

först på ena sidan, sen på hings (den andra)
 varefter skeden torkades et par kortiga
 slag på tröj-ärmen, eller också glänto-
 des en småla på tröjan (kavajen) o-
 då quoddes skeden som kortigt ut
ee på slag mot podätt (podret) Hela
 denna deikning skedde på några o-gon-
 blick, möjligen vunte man ee det var
opausligt ee bära sig åt så, särskilt
 när främmande såg på, ty det såg
 ut som de såkte dölja detta, men det
 är möjligt ee skeden annars blivit ock-
 skad. In lades skederna i tiuhaka på
 bordet, men mor har berättat ee i hen-
 nes barndom på 1830-1840. talet lade
 or och en sjelu upp sin sked — efter
 denna deikning — på en liten hjelte vid
 taket — detta i de äldsta gårdarna med
 s. v. låg eller sparra-stugor. I de nya-

ULMA 19492. Alma Nilsson. 1948
 SMÅL. V. TORSÅS
 Fagl. M 82

Landsmålsarkivet Uppsala. 19492
 A. Nilsson 1948. V. TORSÅS
 SMÅL.

75

huren med vanligt panel, däremot ledde
 de på karra-höllan (karra=kärl-kyrka).
 Var och en hade själv upprättat örer sin
 (sin) skjåjj (sked.) När någon kunde
 detta på så vis: "hu har den eller den
 t.ex. Petter Magnus i Hymne-näs laget
 äpp sin (sin) skjåjj (sked) te, tö-tes
 (torkning). D.v.s. han behövde den inte
 mer. Karra-höllan (kärlkyrkan) hade
ring plats ingan-fö (jennanfö) dö-än
 i stuan; i närheten av spisen och
mat-tavlan, ja detta till omkring 18-
 70 talet, därpå flättes (flyttades) hymna
 ut i köket. Det var endast i enta-
 ka fall som någon själv rengjorde sin skål
 dessa plöskades i kof efter måltiden och
derkades må vant vann å karra-
lase (kärl-trase (karra=kärl.) i hättafall

Landsmålsarkivet Uppsala. 19492
 A. Nilsson 1948. V. TORSÅS
 SMÅL.

ULMA 19492. Alma Nilsson 1948
 SMÅL. V. TORSÅS
 F-1. M 82

76 quoddes skräcken (kärken = kasalen)
må en liten gran-e-berka gjord av
späu (späu) graneris. Matkörtan tö-
ha-des enä ka-salaren) a° di som va
no-a (noga) par au (det) di tog eu tak
(tag) må la-sen rent-an - söring / rent
onöring / bordkanten event. tablekanten
a° quodde bord de matreiter — möj-
ligen potateskaler som man anstrukit
från knivaxen och mot bord-kanten.

Och! När man äter, och fick utför snycke
skal eller mat-a-lemning - ö (matlämning
or-reiter) på kniven så stråk en kniven
mot tablekanten och fick la-sen.

Vad hygien och renlighet beträffar så var
detta en individuell sak. Samma moror
va ente så noga utan tötte som ordspäket
säger au: lite lort rensar magen. Andra
äta hade målet vann, vid drikningen

ULMA 19492. Alma Nilsson. 1948
SMÅL. V. TORSÅS
Frgl. M 82

Landsmålsarkivet Uppsala. 19492
A. Nilsson 1948. V. TORSÅS
SMÅL.

77

å särskilt sköjer vunn, å di skälde
 (skölder) va-a sak, vör. De som va ren-
 liga och noga skurade trätallrikarna
 säu ofta, med en häse-fätefen strumpf-
 pot denna va ju allenfar ylle å den
 doppades i fen-å samm(sand) å ren la-
es dö åt, te den sju, milda, grad så tall-
 rikarna ble ljus-lagda, men föret va
 di mörklagda. (Känt samt ett tryck om
 olika utseende på både folk å trätalli-
 kar.) Lerfat, skålar, koppas, björkris
 vrispar koke-medar och aut, hade sin
 plats på kara-hövan. Obs! Böks, eller
 stugspiren där au-å detti Wälldes
 (vårdes) och fick spelutörke, va bra mät
go-helli-a-reppendigare än säu par årtionden
 renare s.k. vaskar = en större kof-färb
 låda med 4 hen inunder. D. v. s. endast lodar
 var-färb art, men antingen dessa stod

ULMA 19492. Alma Nilsson 1948
 SMÅL. V. TORSÅS
 Fv. M. 82

Landsmålsarkivet Uppsala. 19492
 A. Nilsson 1948. V. TORSÅS
 SMÅL.

öppet eller var nerlagat var dessa kökstätt
något rysligt och hyggeniskt. Sådan var dessa
vakter klädda med plåt, varför trät som
ju oftast var fruktigt reetnade fört, och jämt
osa-de (lukade) svett och inpyrt.

Den gjutna spishällen däremot
var bra mycket sundare, den stora öppna
pipan (skörtenern) var ju också en ut-
märkt värmstil. Än äta med kniv
har varit vanligt ända till idag. De gamla
hemsmidda knivarerna var korta och breda
således bra än äta med. Ända fram på 1890-
talet betänades dessa "vardagsknivar" i hem-
trakten, man sökte reda på lite gammalt
skrotjärn t. ex. en järnkärls-pinne, en
uppbliten härtsko eller dylikt och bad smeden
göra några knivar i stället för dem som
kannit bort en då, och då — oftast blivit
förtörda i elden i den öppna köksspisen

ULMA 19492. Alma Nilsson. 1948
SMÅL. V. TORSÅS
Fol. M 82

Landsmålsarkivet Uppsala. 19492
A. Nilsson 1948. V. TORSÅS
SMÅL.

79

oftast följt med risbråten som man lunder
sammaren eldade med under grytorna.

I början av 1800-talet voro gafflar heelt
okända bland allmoget. Men mors
mormor, Mor Sara i Siggaboda har be-
rättat att när en s. k. Stortyp (en som på
den tiden omkring 1800 hade typsnitt till yrke)
blev häktad bekände han att det förto han
stulet varit en järngaffel just från Mor-
Sara, han tog den mera av nyfikenhet än
som värdeföremål. På tal om gafflar
berättas det fram på 1870-talet om en
gubbe vilken deltog i en julle som var
så fint så d. t. o. m. hade gafflar vid
bordet. Gubben som nu ville visa vad detta
egendomliga verktyg skulle användas
till — ja: än han begrep detta — tog
kötbiten med nypan under det än han
håll gaffeln riktigt vänd, mellan tennerna

ULMA 19492. Alma Nilsson 1948
SMÅL. V. TORSÅS
Fol. M 82

Landsmålsarkivet Uppsala. 19492
A. Nilsson 1948. V. TORSÅS
SMÅL.

80

Och pek fingret yttrade därvid: "tänkt va
då ä neträkligt (hekvänt) må denne gaff-
lan a, samtidigt hörde han gafflen i ögat.

Ätlika fingrarna hörde ej till god
bordred, men förskan var rätt mycket blän
kmenfolken vicka ju mest handskades
med maten t.ex. vid delning av sovlet
o. d. l. En och annan fick därvid en viss
färdighet så att han på några ögonblick
kunde ta te vara, det fin san sau på ana
slem fingrarna, han förde därvid tungen
till munnen efter följt av de 4 övriga finger-
na lika rakt som man drar med stråken
öner ett musikinstrument, oftast förnammus
också därvid ett ljud — liksom ett accord.

Ja, var man i gulle (på kallas) så blev ju
fingrarna också rena spau — att ma-
ken kan ä vill ha en ren-ä krane
(frage) ty det var i så fall kr veim an som

ULMA 19492. Alma Nilsson 1948
SMÅL. V. TORSÅS
Fog. M 82

Landsmålsarkivet Uppsala, 19492
A. NILSSON 1948. V. TORSÅS
SMÅL.

skulle klå på hånen denna — sjelo kunde han det helt enkelt inte.

De merte [flerta] tyckte dock att det var lett (fuet) då-hä-rä-va fingra-slicka-nets o' mente som ordbruket säger att: "ät-ä enn se inte mätter-mät-ö — så slick (slicka) enn se inte hell-ö."

22. Aut sonel portionerades ut i olika stora bitar, aut efter behov Och värdighet.

Som framgår av svaret på frågelistan M81. var inte autid aut fläkret som sattes fram lika gott, det gån de därför för moran (frun) att — på hen ler, eller trötalligt som detta som låg på vrida denna så att de bästa bitarna komme mot den vann (sida eller kant) där hans-bonnen o' di store hera-na säte [suttö]. Reglerna vid matbordet var nämligen så: "att ingen menika

fick ta till sig tårer eller välja ut den
hit han helst ville ha, nej ana tog den
plåtkit som låg närmast den bords-
grammen tätt o' sen ännan för ännan.

Bordsreglerna vore stränga — mins
smöretningen som ingen fick äta av
utan som endast var skådebröd.

Här en ex. om en dylifi smöretning

Från V. Torsås, berättas när morän slänt
fram en smöretning vilken sika borde
röras, utan bara visas — tog han
lysestickan från ljuskärningen (en hävare
för lysestickan) och gick med denna ut i kö-
ket för att lysa sig medan han hemtade in
något. Ätsä ble då helt skämt (beek-
mörkt) en par minuter i stugan, handen
— vilken för ruten åt med fler läggkniv
(fick-kniv) vilken ju var något vass, tog

ULMA 19492. Alma Nilsson. 1948
SMÅL. V. TORSÅS
Fol. M 82

Landsmålsarkivet Uppsala. 19492
A. Nilsson 1948. V. TORSÅS
SMÅL.

ULMA 19492. Alma Nilsson 1948

SMÅL. V. TORSÅS

Frgl. M 82

83
sig därför till att kugga upp och ner med
denna öns smörträllingen för att fri den-
na för den händelse drängen vill dra
nått (nytt) av skåmmet (smörret) & ta lite
smör & stoppa i munden. Drängen tänkte
också ögonblickligen att så göra, vilket
hade till följd att när mor^{skam} ing igen
så blode drängens fingrar alldeles
ryfligt, och sägs det: "ingen vet håcken
(vilken) som ble smo-pe-mart (mer för-
lägen) antingen bonnen ella drängen.

Tamma-gås. Hårt, kallt, smör breddes
— för i vä-ansvärlden) må
höjre tammen, vilken värmdes lite
fört mot värmen eller — genom
att håna den i munden, en liten stäm,
därefter gick det ganska bra att breda det
hårda, korta, smörret på brödkiv an

Landsmålsarkivet Uppsala, 19492

A. Nilsson 1948. V. TORSÅS

SMÅL.

87

det berättas från V. Torsås om fjan (twa) rytt-
ra som kom in på jäskivaregå- an te
Pellars, o' begärde fjan smörgåsar som
di sen skulle äta nånn di sä- te på hästa-
bögggen. fö di hade så ynkelett (änkligt)
brätt. jäski-ke-shan fråjde då hell

Ni ha kniv-a-gås ena tämna-gä-
gås. fä ja en tämna-gäs ba den ene
som nocht (nog) va laurig-dan-ifrä (lång
ifrä = främling) o' ente hdgrep, va denna
ba fö slä. Heng avre hin = den andre)
han grenade = frsättade men lätte / lät
hönen hållas. Nå di sen kom ut o'
läjde ri-a-i galopp, so' för smöret bort
från dens bröd sam fän kniv-a-gäs,
den däremot sam fän tämna-gären
han hade seti smö- o' kuva-a.

moral: dja = ja, si ne dä an dä va ente a'
grina at tämna-gären — ne-ke. skatta

ULMA 19492. Alma Nilsson. 1948

SMÅL. V. TORSÅS

Frgl. M 82

Landsmålsarkivet Uppsala. 19492
A, Nilsson 1948. V. TORSÅS
SMÅL.

bäst, den som skratta rent.

23. Ett bord eller en spishäll som va
 pusseså är det så de man acka-mie
 :om tro ja åu bo-ät eller hällen, ge-d
 se i väj. a° se rylv-o, ja, då rezo mert
 i väj so mön derk som där a°. En gång,
 skulle min mor Stena ursäkte sig för
 min mor och mig som kom dit på en äntat
 besök — för åu hon ej humret dikra hon
 så de då bo-ät = hällslo-ät å alldeles
hesåu, hon menade pusseså men talet
 kom redan en änen på detta. Och både mor
 och mor Stena kom överens om åu det
 kunde va lika redie (riktigt) åu säga åu
 bordet var he-såu som pu-såu. ?

Man såde också åu en dylikt bord va
 så punit så då känne flyta.

En förtändig torsåsäden de lär en
 gång ha sagt åu: "Kvinnfolka-ger-

ning segns alri — utan nå den ä o-
djo-d'd = odjo-d'd = odjord. Ingen trodde
 heller att dikningen någon gång borde
 kunna ske nå ki-ra-hjelp, ä' ne, ä' du
 inte ve-ti-ä! dä lä-a (läs) se inte att en
ka, deska. Obs! Under det att man och kvin-
 na tillsammans arbetade hela dagarna
 med t. ex skörden, ansågs det vara kvin-
 nans skyldighet att sköta matlagning,
 deski, karr, och städning liksom på nånn
 — slas övertid som ju alri fanns. Vi
 måste därför komma ihåg att slarvet och
 osnyggheten högt såvan herodde på kvin-
 nans lääja.

Även ett stomt — matstomt — bord eller
 skåp sådes: Då va ett fattigt bord, då
 si ut som vajen hade va ut framme
 (och taget maten) eller då si ut som då
 va ut tyva i skåpet, eller Cola Brok ä' hint

Kommen [då] va en häntyding på den
svåra tid som regelhunden infann sig em-
der hög sammanaren, innan den nya skörden
skivits och blor genet kaka.

24. Frågan kelt obehänt. — jag hörde lieder-
ligen i min barnsamtal utalad att en
slav-ut-å (slarvig) käring skulle ser-
ner at sin make körgrynsgröt, direkt
på soffa-löket, — — men den ka-en
han for at America sen. Någon dylik
semerikens har sedan abri förekommit.

Det är möjligt att inacka mentia fännet på
hela historien för — för, fanns då, di sam
känne [lynga]

25. Britande bordskick visade den
som råpte vid matbordet, dock lär det ha
hänt, förr i vå-an (= obehänt, Längere-
dan förfluten tid.] Och då sade man
öru skät (sköt) — han, event kom — spjel-

ULMA 19492. Alma Nilsson. 1948
SMÅL. V. TORSÅS
Förl. M 82

let. Som helt ung hörde jag detta talet, o' jag
 som ju alltid var krise-kä (Wick) te an-
 märkning, änra de do' an inte spjället till
 magen ble draet i stället för skä-tet.

Do' ä ännulitt ella: va alla gamla ord-
 språk o' tale-säu, sko eng (in). Fient med
 rapning har det nog inte annu på det
 seit förflutna århundradet, ffärt-om (Wärt-
 om sa man i en ann ut ordspråk
 : Do' ä skam o' räpa nå folk äta.

Uttrycket än prisa mat mor gen an än rä-
pa eller ge i språk sig andra underliga ljud
 = vädurljud var bekant ännu här. Skämtare
änna-vände ordspråket och sa: "do' skam
 o' äta nå folk räpa."

Det var opavligt (opausande) en skräms
 eller prata mycke vid bordet. Ordspråket
 lydde: "du ska Läta (Läta) maten Läppa
männem. En vanlig förmaning till

barnen var: ät, ä va töst-ä (tyrst.)

Stecha nänen i gröten peck ingen djör a, räu
om han va kall-ä, sö enu känna djo-ät
att (det) men pänkakt däremot, dö hade an
sällighet te, ä ta se en (förut utskuren bit)
mä bara nänen, ä sen äta utan be tall-
rek, skjäjj ella kniv.

26. Matavilos förekom endast
vid middagarna och varade en timme.
Wenfolk fick såvan vila middag om di
räu va mä på ute-göre, di skulle ju
känke middagarna fälka, ge halv ana,
dje grisen, gå, ä drypa äme lagen
d° let (leta) eller ägg — nänen värpte ralle
(= fritt - var de behagade). Stugan hade kan-
ske inte hängts mä ä sopas för i da,
dä skedde detta nu. Småbarnen kan-
ske behövde lus-a-kammars ä dö va
hätta tiden nu medan karana vätte

ULMA 19492. Alma Nilsson. 1948
SMÅL. V. TORSÅS
Fol. M 82

middag, ja tusen og en, gjerne måtte
 ske på denne stund, hvilken tråkades
 för fritid. Månen däremot, höll sig
 på både mata-ro (ro och lugn vid mat-
 bordet) och även midnatts vilan. Man
 borde inte slänga sig väj från bordet hå
vå-åt [hur vret] som helst. Va då
männ som slängde i se maten å se ga
 se i våj ut, så sa de oftast en annan
 : "Såu de lite, mean maten sjonki-å
 (sjunker) ella han han (maten) tro : åu han
å kannen i johannes i håu (hull).
 Detta ^{anno} johanns i håu va en mål och
 girig bande som abri äunte [renade]
 se männ mata-ro eller vila.

En annan stunds vila var åu på
 vintern vila skämme (vila i skymning-
 en). Medan den korta mörka vinterdagen
 övergick till frekvent mörker, Lade

Man sig en stund för att vila. Man
lät (lät) att (det) va släkt i spiren då en
 stund, innan som hade en stor barnfolk
 plockade till sig 2-3 av de minsta och lå
 sig med dessa i den stora sparkade-na-säng
 mannen lå sig kanske sedan vid stöcken
 ytterkanten av denna väggfästa säng. Obs!
 I de gamla kuren fanns flera flyttbara säng-
 ar, utan dessa hade oftast temrats ett par vana
 i samband med väggens uppbyggnad,
 längre fram i tiden hade man enbart spi-
 kade eller knutade sängar, men namnet
 stöcken här behövs antjunt, även sedan
 de gnutarianska sängarna kommit i all-
 mant bruk så taltes då om håcken
 (hicken) som skulle legga på stücken (ytter-
 sidan) De yngre som vila de stämme
 hade inte vilat middag. göra este-
 stunder togs inte på samma dag, utan

90

Måjligen av det gamla endant aspöcket
 (de som hade födoräd från gården.] Di
 stäste baanen o pi-a-né di kråp-e
 (kröp) ner på gaubänken eller nänn soffa,
 ella vasa som helst, fick då va tört o lygt
 i stuan så kanske då villet 1. tämme ella
3 fjer-dela | 3 kv-art = klva-aü oxen va
baanen king-ke-na ella då kom nänn
främna-då, ing, so ste acc hop, opp o
en blåtes då äjt (eld) i spisen, sen en
renet om arkan o fick si au då glim-
made lite, sen la en oftart på tu ella
tre kålt-rada bränder som en för-iz
släckt, o ret äppre kanten om sjelva ing-
kälnet (där ineldningen borde ike.

Su ordpråk: lydde ena(en) kolstrada
 (kolstrad) brann o inte lau-r (lvar)
o tänna. Smart noch började det ryka
lite smån, oh därefter nappa-de det

ULMA 19492. Alma Nilsson 1948
 SMÅL. V. TORSÅS
 Frgl. M 82

åjl(jeld) å' dā' laes kanske på en färe-
 trisa-kärue (en kärue av det lör ricket
 pären angnaget,) och nu va dā ljut san
 jellotte i kōkan, å' su art va spāna-rock-
 na i juu gång igen. Äu det nappade
 eld var ett mycket gammalt uttryck som
 användes på den tid man slog eld med
 stål och flinta, dā, när en gnista från stålet
 föu ner i försket i dosen, sade man nu
 nappade dā åjl(jeld).

Vidare om bordhick. Ingen fick söka ut
 de bräuta bitarna, var och en borde visa
 folkaporer, ingen borde lemna en bröd-
 het som han börjat äta av, och ta en an-
 nan. Händes detta möjligen av någon
 fruväken t. ex. barden spelv-å, moran
 eller männ som reitades i hemmet
 så sade alltid någon annan Ne, si:
tiäa. 'gō-dock-a-na-one eller gō-

94

stäck-a-na-me, han ella hon, ha-a en
sätten = söt-ten (vatten) vån han tänk-ö
 på se, ack! — ja en annan häcken då
 kan va männ-trö, också följde en stunds
di-vi-de-rande om häcken då hätte kän-
na or. Oles! Man ansåg att denna — som
 de trodde hungriga vän, kunde med sin
 blotta tanke, tvinga den andra som sat
 vid en dukat bord att lemna bröd åt
 den hungrige. Barnen blevo alltid glada
 när någon vuxen, vid bordet, gjorde en
 blender, ty de va strängeligen förhjudna
 till mysket, och särskilt att lägga bröd-
 bitar. Skacken d.v.s. själva yttre kanten
 vicken aus-färt skä-ars på den stora
rånno brö-kakan (lempan) som ju låg
 på mattan med kniven öfver på
 (ovanpå), denna skack (kant) borde barnen
 äta — påtods det — för att på sta-ke

ULMA 19492. Alma Nilsson 1948
 SMÅL. V. TORSÅS
 Frgl. M 82

tänder, men va dä so' au barnen lemna
 -de en bit av denna eller av den skiva
 de fått so' sade alltid någon av föräldrarna
 na :ät oph biten — den bröbit, ella
spring-å han ete de å ropa: Erek.
 Förhålligen var detta något härm som
 övergät till ordpråk. Någon kanske på
 skämt pekade på den lemnade skivken
 å sa: "er skavka locka de — så följ
 icke, men — om bröka-ma så-b
te de så gack. Obs! Brö-ka-ma = skav-
karna = (de qvarta halvrunda kanten på
 lempan) / Obs! Tingen prick över i-ma i
to-d-söken / [Torsås socken]

27. Han näm obä-a-ness (objuden)
 eng i stuan nå poeket säte å äte, så
 blek han ju haj-å, ja, han ha-ja-de
te, (blev förlägen) men hälsade ju

gu-da, ma go-da, ella taet, fö för
 i da (i seito pauit hade han rökat fol-
ket tidigare pö dagen och lä önskaz
god dag.) Gu välriqne maten —
 sa han sen. Va dä en glä-lät-tä
 (glättig) person med vänlig och skämt-
sam inställning till livet, så tillade
 han — ö folket, — som di äter te.
 = den som ät mer fi di autsö den me
välriqnelsern — ent. hans önskan.

Möjligen hade dessa seita en särskild
betydelse med häntydning på julaftans
äta-nät, men dä känne också bara
va skäjs (skämt). ja, det vänligaste var
ä den besökande började erbätta sig
för ä han kom se olämpigt nu igen,
men sa han: (ungefär så här) ja ka
ingana ha, ja ä stenni ä / som en
fläu, ja tya (orkar) ente en tecken.

ja känne abri tro au då aut (allare dan)
 wa mata-doks men si ai äten då
 jesnt. (detta var en slags sträppor = herän
 tin värdfolket.) Men hå (hur) då va, så li-
 kade di må ann lete te likes, å te seit
sau han må, ne tavlan, å beg önte å
plock i se lete (vanligt gammalt uttryck)

Va då ou så au moran reite se se
 å sate pan smör trillingen, uten, ena
männ slas pannkak ena wa som fann
i rappet så sa den pänn a de "å du
ente beti-å (rettig) ta ente het måjja
(mer) mat då å ju på tosing - ka - uis
(saminnigt) pö in öen mat schu då å,
men ka leua, ja sto - å - skäms pö
au a he - å - a (her) vär) ni jemt pan ka pö
one å våra famijen. ja så här - a - ne
ungefär lot (lät) då, jehungoda bänder
emneuan, men wa då en fatti-å

stackare t.ex en tiggare då va då anet
lyd i skånan, då va då månna som
glodde — som då brännet på däm
 (vanligt hårm eller ordpråk. a' den fattie
 stackan han ble stas-nus, engan på dö-än
 a' Verste knappt va han skäme så, ella
ta se te. Ba, han om en mata-hit så kände
 de an Moranfa-a-te (Marade) ja töcke hi
 han nyrs va an hä-a, hi på väl ga i sonre
stu-a, hi a' så månna syelve, te a' äta, så
 då han inte räcka te flajja (flera). Den
fattie stackan kände va ik tiss denna lätan,
 som han fick höra i di meite stugorna, han
 stod bara stilla a' väntade tiss folket reute
 sig från bordet då plöckade moran ihop
lite av det som fanns på bordet a' den
fattie stackan fick äta sig mät. Pröds skivan
 han fick vänder han inte äta nu, — när
 han fick pårö ella gröt, utan den gände

ULMA 19492. Alma Nilsson 1948

SMÅL. V. TORSÅS

Frgl. M 82

gömdes han i sine påse.

Jomgoda bönder emellan var gästfriheten
stor men många ljöd därför att de ville
vissa att de verkligen hade mat å nändes
å äta.

27. Barnen lärdes att inte va ohanga
(glömskända i t. ex väieniga-fatis) att äta
med den granne d. v. s. den höjre nänen,
å aki må den Läjje — nänen d. v. s.

Vänst-ran (den vänstre) att säga tack för
maten efter slutad måltid och lärt
bords bön.

Gamla bordsböner från Småland

Före mättiden. Du herre spisar kroppen väl,
framför att låt och vår själ. Ej lida
hunger, utan giv: "Den bröd som
gäller andens liv."
Om annan. Låt oss Jesus lå

vi äta, alri dina sår förgäta.

En annan från Jesus: 'Och hos oss var, välsigna vad du förlänat har.

Efter måltiden. Och måtte vi för aut, åt dig kembäre: "Lov, vördnad, tack och pris, ja evig ära.

Ordspråk om mat

Bäta [bättre] må en liten go-ä bit, än en sto-ät [stort] angt [ant] stöcke. Lite ä gdu så möet enn ä-a-ka [orkar äta].

Dä som ätes äpp i grytan, hommä alri på bo-ät [bordet]. Männä männä [månge onunnar] för ett tomt fat.

Ät de alri snäware av bo-ä, än du kan ät opp en smörgaus av dö-än [dörren] (Obs! Man skulle inte äta hövligt.)

ULMA 19492. Alma Nilsson 1948
SMÅL. V. TORSÅS
Frgl. M 82

101
Tier läge

Sidan 77 här, rad 18. Hemmida
da tieringar med träkraft, köptes också på markna-
der av s.k. Marknadsmedel, tillika rulle till mark-
naden och sånde hushäussmide.

Sidan 87. rad 5. Talas om att gamla talesätt
och ordspråk skog är — men det måtte främst
tränare till detta, ty ett ordspråk lydde: ja.
slår då ente eng — så slår då väl det.

Sidan 88. rad 8. Man talade mycket om
gröt-a-vilor, man blev tung och därig-
kefter att ätit mycket gröt, särskilt den kraft-
iga bandbånegröten samt horngröpsgröt.
Tasåsa-boarna ströade åt skänningarna
vika påtods ha 7 gröt-a-vilor.

Sidan 94 rad 8. Den rinta litten bröd kalle-
des trivs-biten den borde ingen lemna
i så fall kom man att vant rivas.

ULMA 19492. Alma Nilsson 1948
SMÅL. V. TORSÅS
Fgl. M 82